שֶׁקְּלֵי לְהוּ – האם יקחו הַבָּנוֹת לְכוּלְּהוּ נכסים, כמו שכתוב במשנה בנכסים מועטים שהבנים ישאלו על הפתחים, והרי יש בהם יותר מכדי מזונותיהן של הבנות ומדוע את הנותר ממזונות הבנות לא יטלו הבנים. אֶלָּא אָמַר רָבָא, באמת אין נותנים לבנות את כל הנכסים, אלא מוֹצִיאִין לָהֶן מָזוֹנוֹת לַבָּנוֹת מהנכסים שיספיקו להן עַד שֶׁיִּגְדְּרוּ, וְהַשְּׁאָר יהיה לַבָּנִים. ומה שאמרו במשנה 'והבנים ישאלו על הפתחים', הוא אחר שלקחו הבנים את המותר בנכסים וניזונו מזה, מכאן ואילך ישאלו על הפתחים.

הגמרא מבררת מה דין הנכסים כשנתמעטו או נתרבו. אומרת הגמרא: פְּשִׁיטָא שאם בזמן שמת האב היו הנכסים מְרוּבִּין וְלאחר זמן נִתְמַעֲטוּ, כגון, שנתייקרו המזונות או הוזלו הנכסים ואין בהם כדי מזונות הבנים והבנות עד שיבגרו, כְּבָר זָכוּ בָּהֶן יוֹרְשִׁין – הבנים, משעת מיתת אביהם, ויש להם דין נכסים מרובים. אבל אם היו הנכסים בזמן שמת האב מוּעָטִין ואין בהם כדי מזונות הבנים והבנות יחד, וְנִתְרַבּוּ, כגון, שהוזלו המזונות, מַאי – מה דין הרווח בנכסים, האם הנכסים בְּרֵשׁוּת יוֹרְשִׁין קָיְימֵי – בחזקת הבנים הם עומדים, אלא שהם צריכים לתת מזונות לבנות, הֵלְכָךְ אם הרויחו הנכסים ונתרבו, בְּרֵשׁוּת יוֹרְשִׁין שְׁבוּחַ והרווח לבנים, אוֹ דִלְמָא – או שנאמר, כיון שהם נכסים מועטים, סַלּוּקֵי מְסַלְּקֵי יוֹרְשִׁין מֵהָכָא – הבנים נדחים מהירושה, וכבר זכו הבנות בכל הנכסים, ולכן אין הרווח של הבנים, אלא של הבנות.

הגמרא פושטת את הספק: תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי אַפִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יְתוֹמִין שֶׁקִּדְּמוּ וּמָכְרוּ בְּנְכָסִים מוּעָטִין – יתומים שהותירו להם אביהם נכסים מועטין, ומיהרו קודם שיבואו הבנות לבית דין, ומכרו את הנכסים, מַה שֶּׁמָּכְרוּ מָכְרוּ – מכירתם קיימת, ואין הבנות יכולות לגבות מזונותיהן מהנכסים שנמכרו. ומכאן ראיה שיש לבנים חזקה בנכסים אפילו אם היו מועטין, ואם כן אם הרויחו הנכסים הרי ברשות הבנים התרבו והרווח שלהם.

הגמרא מסתפקת באלו שיש להם זכות בירושה, ואם יגבו את ממונם לא יהיה די בנכסים לבנים ולבנות כדי מזונותיהם, אם החלק המגיע להם מחשיב את הירושה לנכסים מועטים: יָתֵיב [–ישב] רַבִּי יִרְמְיָה קַמֵּיהּ [–לפני] דְּרַבִּי אַבָּהוּ, וְקָא בָּעֵי מִינֵּיהּ – ושאל אותו, אַלְמָנָתוֹ של המת, שמגיעים לה מזונות מהירושה עד שתינשא לאיש או עד שתמות, מַהוּ שֶׁתִּתְמַעֵט בְּנְכָסִים – האם היא עושה את הנכסים למועטים, כשאין בנכסים כדי מזונות הבנים והבנות עד שיבגרו יחד עם מזונותיה. וצדדי הספק הם, מִי אָמְרִינַן – האם אנו אומרים, כֵּיוָן דְּאִית לָהּ מְזוֹנֵי מְמַעֲטָא – כיון שהיא זכאית למזונות היא ממעטת מהנכסים והרי הם כנכסים המועטים, ויפרישו בית דין מהנכסים כדי מזונותיה, ומזונות הבנות עד שיבגרו והשאר לבנים, אוֹ דִלְמָא, כֵּיוָן דְּאִילּוּ מַנְּפְקָא לֵית לָהּ – כיון שאילו תינשא לאיש לא תהיה זכאית יותר למזונות, הַשְׁתָּא נַמִּי לֵית לָהּ – עכשיו שעדיין לא נישאה, גם לא יפרישו לה בית דין מזונותיה, ואין היא ממעטת מהנכסים, וכיון שהנכסים מרובים הירושה בחזקת הבנים ויזונו ממנה הבנים והבנות והאלמנה.

רבי ירמיה מוסיף להסתפק: אִם תְּמָצָא לוֹמַר ותפשוט את הספק הקודם באלמנה, שכֵּיוָן דְּאִילּוּ מַנְּפְקָא לֵית לָהּ מזונות, הַשְׁתָּא נַמִּי לֵית לָהּ מזונות ואין היא ממעטת מהנכסים. אשאל אותך ספק נוסף, מי שהתחייב לזון את בַּת אִשְׁתּוֹ מאיש אחר, למשך חמש שנים ומת, ומוטל על היורשים לזון אותה לזמן זה, מַהוּ שֶׁתְּמַעֵט בַּנְּכָסִים – האם בת זו ממעטת מהנכסים להחשיבם לנכסים מועטים או לא, וצדדי הספק הם, מִי אָמְרִינַן, כֵּיוָן דְּכִי מַנְּפְקָא – כיון שאם בת זו תינשא לאיש, נַמִּי אִית לָהּ – גם יש לה מזונות, עד שיגמר הזמן של חמש השנים, וּמְמַעֲטָא – ותעשה את הנכסים לנכסים מועטים, ויפרישו בית דין מזונות לה ולבנות הַמת, והבנים ישאלו על הפתחים. אוֹ דִלְמָא, כֵּיוָן דְּאִילּוּ מֵתָה היתה מֵתָה תוך חמש שנים אלו, לֵית לָהּ – אין לה מזונות וְלֹא מְמַעֲטָא מהנכסים, גם עכשיו אינה ממעטת מהנכסים ויזונו מהם הבנות ובת אשתו.

רבי ירמיה מוסיף להסתפק: וְאִם תְּמָצֵא לוֹמַר ותפשוט בספק הקודם בבת אשתו, שכֵּיוָן דְּאִילּוּ מֵתָה תוך חמש שנים אלו לֵית לָהּ מזונות וְלכן לֹא מְמַעֲטָא מהנכסים, אשאל ספק נוסף, אם לוה האב מאדם ממון קודם שמת, ואין בירושה אלא כדי החוב ומזונות הבנות, אותו בַּעַל חוֹב מַהוּ שֶׁיְּמַעֵט בְּנְכָסִים. וצדדי הספק, מִי אָמְרִינַן, כֵּיוָן דְּכִי מָיֵית – כיון שאילו ימות אותו בעל חוב, נַמִּי אִית לֵיהּ – יש לו גם את אותו הממון, שהרי יורשיו יגבו את החוב במקומו, ולכן מְמַעֵט בנכסים, ויפרישו בית דין מהנכסים את חובו ומזונות לבנות המת, והבנים ישאלו על הפתחים. אוֹ דִלְמָא, כֵּיוָן דְּמִחַסְּרֵי גּוּבַיְּינָא – שעדיין החוב מחוסר גבייה, לֹא מְמַעֵט מהנכסים, וכל זמן שלא גבה את החוב, ממון זה הוא ביד הבנים, ויזונו ממנו הבנים והבנות, וכשיבוא בעל החוב וירצה לגבות את חובו אם ישאר עוד בנכסים יזונו ממנו הבנות עד שיבגרו ואם לא ישאר, יפסידו.

הגמרא מביאה דעה נוספת בפירוש ספיקות אלו: וְאִיבָּא דְּבָעֵי לָהּ – ויש ששאלו ספיקות אלו, לְאִידָךְ גִּיסָא – בדרך אחרת, והיא להיפך מהדרך הראשונה, וכך הם הספיקות, בַּעַל חוֹב מַהוּ שֶׁיְּמַעֵט בְּנְכָסִים, וצדדי הספק הם, האם נאמר כיון שהחוב מחוסר גבייה לא ימעט בנכסים, או שנאמר, כיון שאפילו אם ימות יגבוהו יורשיו הוא ימעט בנכסים. ואם תפשוט ספק זה ותאמר שבעל חוב ממעט, זהו מפני שאפילו אם ימות עדיין החוב קיים, אבל

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה אייר, תשי"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו המודיע אשר נכנס ללמוד בישיבת תורת אמת, ומבקש ברכה להצליח בלימודו,

הנה ידוע פסק רז"ל יגעתי ומצאתי תאמין, והדבר בידו הוא, ובפרט בימי סגולה האלו דההכנה לקבלת התורה, ויחקוק בלבו ומוחו אופן ההכנה לקבלת התורה שהוא נעשה ונשמע, ששני הענינים גם יחד ישנם בלימוד התורה גופא, היינו שלכל לראש צריך לעסוק בלימוד התורה מתוך קבלת עול, אף שאינו מבין עדיין הנחיצות של יגיעת נפש ויגיעת בשר בזה, ורק אח"כ יזכה לנשמע, ובאופן כזה הרי מקבלים את התורה וזוכים ללמדה בהצלחה ביראת שמים ולכוונה אל האמת, וכמובא כ"ז בכמה מקומות בתורת החסידות היא תורת דברי אלקים חיים.

בברכה לת"ת ביראת שמים.

בַּת אִשְׁתּוֹ שהתחייב לזונה חמש שנים, ואם תמות יהיו פטורים היורשים ממזונותיה, מַהוּ שֶׁתִּמָּעֵט בַּנְּכָסִים – האם תמעט בנכסים, כיון שכל זמן שהיא חיה ואפילו תינשא החוב קיים, או נאמר כיון שאם תמות לא יהיה החוב קיים, גם כעת לא תמעט מהנכסים. ואם תפשוט ספק זה ותאמר שהיא ממעטת בנכסים, זהו מפני שאפילו אם תינשא החוב קיים, אבל אַלְמָנָתוֹ שאם תינשא אין לה מזונות, מַהוּ שֶׁתִּמָּעֵט בַּנְּכָסִים – האם תמעט מהנכסים, כיון שכל זמן שלא נישאת היורשים חייבים במזונותיה, או שנאמר כיון שאם תינשא או תמות יהיו פטורים, לא ממעטת בנכסים. ואם תפשוט ותאמר שהיא ממעטת מהנכסים, מי שמת והניח אַלְמָנָתוֹ וּבַת הראויות לקבל מזונות מתנאי כתובה, ואין בנכסים די בשביל שתיזקן, אִי וֵה מֵהֶן קוֹדֶמֶת לקבל מזונות.

הגמרא מביאה את תשובת רבי אבהו לספקות שהוזכרו: אָמַר לֵיהּ רבי אבהו לרבי ירמיה, זִיל הַאִידָּנָא – לך עכשיו וְתָא לְמָחָר – ותחזור מחר, כִּי אָתָא – כשבא למחרת, אָמַר לֵיהּ רבי אבהו, פְּשׁוֹט מִיהַת חָדָא – תפשוט מכל מקום אחד מהספיקות, והוא מה שהסתפקת אלמנה ובת איזה מהן קודמת, ממה דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַבִּי אַסִי, עָשׂוּ דין אַלְמָנָה הבאה ליטול מן הירושה למזונותיה אֵצֶל – יחד עם הַבַּת, כְּדין בַּת הבאה ליטול מן הירושה למזונותיה אֵצֶל הָאַחִין, בְּנְכָסִים מוּעָטִין – כשאין בנכסים די למזונות הבת והבנים. מַה בַּת אֵצֶל אַחִין, הדין הוא שהַבַּת נִיזּוֹנֶת וְהָאַחִין יִשָּׁאֲלוּ עַל הַפִּתָּחִים, אַף אַלְמָנָה אֵצֶל הַבַּת, אַלְמָנָה נִיזּוֹנֶת מן הירושה וְהַבַּת תִּשָּׁאֵל עַל הַפִּתָּחִים.

שנינו במשנה: אַרְמוֹן אוֹמֵר בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר הִפְסַדְתִּי וְכוּ'.

הגמרא מבררת את דברי אדמון. שואלת הגמרא: מַאי קָאָמַר – מהו ביאור דברי אדמון, שנראה מדבריו שבגלל שהוא זכר זכותו גדולה ולכן הוא תמה על כך שהוא מפסיד יותר מן הנקבה, וכי מדוע בגלל שהוא זכר זכותו גדולה מהנקבה.

אביי משיב: אָמַר אַבָּיֵי, הָכִי קָאָמַר – כך בוונת אדמון, בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר וְרָאוּי אֲנִי לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה הִפְסַדְתִּי – כיון שהזכר עוסק בתורה זכותו גדולה מן הנקבה, ולכן הוא תמה על כך שבגלל שהוא עוסק בתורה הוא יוצא נפסד.

רבא מקשה על דברי אביי: אָמַר לֵיהּ רָבָא לאביי, אֶלָּא מֵעַתָּה אם כל זכותו של הזכר יותר מהנקבה היא בגלל שהוא עוסק בתורה, נמצא לפי זה, שאם יש לאדם שני בנים שרק אחד מהם עוסק בתורה, מַאן דְּעָסִיק בַּתּוֹרָה, הוּא דְיָרִית – הוא יורש נכסים, דְּלָא עָסִיק בַּתּוֹרָה, לָא יָרִית – לא יורש בנכסים. וכי יתכן שיאבד זכותו בירושה בגלל שאינו עוסק בתורה.

רבא מפרש את דברי אדמון באופן שונה מאביי: אֶלָּא אָמַר רָבָא, הָכִי קָאָמַר – כך הם פירוש דברי אדמון, וכי בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר וְרָאוּי אֲנִי לִירַשׁ בְּנְכָסִים מְרוּבִּין, שכשהנכסים מרובים הזכר יורש הכל, והנקבה אין לה אלא מזונות, הִפְסַדְתִּי בְּנְכָסִים מוּעָטִין – אם אין בנכסים די למזונות הבנים והבנות אקבל פחות מן הנקבה, אלא ניזון יחד מן הנכסים שוה בשוה.

משנה

משנתינו עוסקת בדין ירושת טומטום, בין כשהניח המת בנים ובנות ובין כשלא הניח אלא טומטום. וכן דנה משנתינו במי שאמר שאם אשתו תלד בנים או בנות יתן להם כך וכך, ונולדו זכר או נקבה כמה יטלו, ומה הדין אם נולד טומטום האם מקבל בנכסים כבן או כבת או כלל לא.

מת שהניח, בָּנִים וּבָנוֹת וְטוּמְטוּם [–מי שאין ניכרין בו לא סימני זכרות ולא סימני נקבות], כך הוא הדין, בְּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מְרוּבִּין, שיכולים לזון מהם הזכרים והנקבות, הַזְּכָרִים הוֹחִין אוֹתוֹ אֲבָל נְקֵבוֹת ואומרים לו, אם אתה רוצה ליטול כזכר, הבא ראיה שאתה זכר. אבל השאיר אביהם נְכָסִים מוּעָטִין, שאין בהם כדי מזונות הזכרים והנקבות יחד, שבמקרה זה הדין הוא, שהנקבות יזונו והזכרים ישאלו על הפתחים, הַנְּקֵבוֹת הוֹחוֹת אוֹתוֹ ואומרות לו אם רצונך לזון עמנו הבא ראיה שנקבה אתה, וכיון שאין לך ראיה, לך אֵצֶל זְכָרִים.

הָאוֹמֵר אִם תֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר, יִטּוֹל הזכר מָנֶה מנכסי, הדין הוא שאם יָלְדָה זָכָר, יִטּוֹל מָנֶה. ואם אמר, אם תלד אשתי נְקֵבָה, תטול הנקבה מָאתַיִם, אם יָלְדָה נְקֵבָה, נוֹטֶלֶת מָאתַיִם. אבל אִם אמר, אם תלד אשתי זָכָר יטול מָנֶה וְאִם תלד נְקֵבָה תטול מָאתַיִם, וְיָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה – זכר או נקבה, זָכָר נוֹטֵל מָנֶה, נְקֵבָה נוֹטֶלֶת מָאתַיִם. ואם יָלְדָה טוּמְטוּם, אֵינוֹ נוֹטֵל כלום, לפי שאינו זכר ואינו נקבה. אבל אִם אָמַר כָּל מַה שֶׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי יִטּוֹל כך וכך, ונולד טומטום חֲרֵי זֶה יִטּוֹל כמו שאמר, כיון שהוא בכלל 'כל מה שתלד'.

וְאִם מת האב וְאֵין שָׁם יוֹרֵשׁ נוסף לנכסיו אֶלָּא הוּא – הטומטום, יוֹרֵשׁ אֶת הַכֹּל.

גמרא

הגמרא מבררת את דין הטומטום האמור במשנה. שנינו במשנה: 'בזמן שהנכסים מרובים הזכרים דוחין אותו אצל נקבות', ולכאורה הכוונה שהזכרים דּוֹחִין אוֹתוֹ וְשָׁקְלִי [–ונוטל] מזונותיו בְּבַת. מקשה הגמרא: וְהָא קָתָנֵי סֵיפָא, האומר אם אשתי תלד זכר יטול מנה ואם תלד נקבה תטול מאתים, אִם יָלְדָה טוּמְטוּם אֵינוֹ נוֹטֵל, הרי שאינו נוטל כלל לא כבן ולא כבת.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בתירוץ קושיא זו: אָמַר אַבָּיֵי, אין הפירוש במשנה, דוחין אותו ויטול כבת, אלא דּוֹחִין אוֹתוֹ וְאֵין לוֹ לא כבן ולא כבת. שהבנים ידחו אותו אצל הנקבות והנקבות ידחוהו אצל הבנים, ונמצא שאין לו כלום. וְרָבָא אָמַר, באמת פירוש המשנה דּוֹחִין אוֹתוֹ וְיֵשׁ לוֹ כמו הבנות, וְסֵיפָא שכתוב בה 'ילדה טומטום אינו נוטל' אֲתָאן – באנו לְשִׁיטתו של רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, ומה היא, (דתניא) [דְּתָנַן] במשנה (תמורה פ"ה משנה א־ב), 'כיצד מערימים על הבכור, מבכרת שהיתה מעוברת, אומר, מה שבמעיה של זו, אם זכר עולה, ילדה זכר יקרב עולה. ואם נקבה זבחי שלמים, ילדה נקבה תקרב שלמים. יָלְדָה טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֵין קְדוּשָּׁה חָלָה עֲלֵיהֶן'. משום שרבן שמעון בן גמליאל סובר, שטומטום ואנדרוגינוס אינם ספק זכר או נקבה, אלא בריה בפני עצמה הם, וכיון שלא הקדיש אלא או זכר או נקבה, הרי שלא הקדיש בריה אחרת. והסיפא של משנתינו בשיטת רבן שמעון בן גמליאל שהטומטום בריה בפני עצמה היא ולכן אינו נוטל כלום.

הגמרא מקשה על שיטת אביי: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, מי שמת והניח נכסים, טוּמְטוּם יוֹרֵשׁ כְּבֵן וְיִזּוֹן כְּבַת. בִּשְׁלָמָא לְרָבָא הסובר שטומטום הוא ספק זכר או נקבה, טומטום יוֹרֵשׁ כְּבֵן, זהו בְּנְכָסִים מוּעָטִין שלא יטול כלום כמו הזכרים, וְיִזּוֹן כְּבַת זהו בְּנְכָסִים מְרוּבִּין שהזכרים דוחין אותו אצל הנקבות שלא ירש כמותם, כיון שהוא ספק, ולכן נוטל מזונות לכל הפחות כמו הנקבות.

זה שרצו המרגלים להישאר במדבר ולא רצו להיכנס לארץ, הרי זה משום שהיו בדרגה גבוהה מאוד.

ממאמר פרשת שלח ה'תשמ"ז